

ΗΜΕΡΙΔΑ ΜΕ ΘΕΜΑ

«ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ»

Αμφιθέατρο Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης
21-05-10

ΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ Α.Π.Θ.
Β' ΤΟΜΕΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ Π.Σ.-Α.Π.Θ.
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΔΟΜΕΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑ

«ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΚΡΙΣΙΑΣ»

Παναγιώτης Κόκκορης
Αρχιτέκτων, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΔΠΘ

Με συγκινούν ιδιαίτερα οι ηρωικές εκείνες –φιλοσοφικές και επιστημονικές- σταυροφορίες που στόχευαν στην εύρεση και κατάκτηση της απόλυτης, της αποστομωτικής αξίας και που σημάδεψαν ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας των ιδεών (από την αρχαιότητα μέχρι τον Wittgenstein).

Και η έκβασή τους –οριστική και αμετάκλητη καταπώς φαίνεται -, ότι, δηλαδή, το μέγιστο αυτό αγαθό (=η οικουμενική αλήθεια) να μην μπορεί να είναι -υπό όρους- ανιχνεύσιμο, πλην όμως μονάχα στο χώρο του υπερβατικού ενώ, αντιθέτως, εδώ, στον εγκόσμιο βίο, δεν φαίνεται να υπάρχει διαφυγή από τη λιτότητα του σχετικισμού, μου προξενεί βαθειά αμφιθυμία ειδικά όταν έχω κατά νου την αρχιτεκτονική που είναι –ή, μάλλον, οφείλει να είναι-, ταυτοχρόνως, και επίγεια (υλική) και πνευματική.

Καθώς λοιπόν διατελούμε στριμωγμένοι σ' αυτή την άβολη σχετικιστική γωνιά, σήμερα, και μάλιστα εδώ, στη μικρή και σχεδόν τριτοκοσμική πια επικράτειά μας, τα πράγματα περί την αναζήτηση, τον εντοπισμό και την ανάδειξη αρχιτεκτονικής αξίας νομίζω ότι μπορούν να σκιαγραφηθούν (έστω και υπό την απειλητική σκιά του ενδεχόμενου μήπως και εκτραπώ σε ριψοκίνδυνες σχηματοποιήσεις) ως ακολούθως.

Η ΜΕΡΟΛΗΨΙΑ ΤΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Ως άλλη εξουσία, η αξιολόγηση «μοιράζει παιχνίδι»· δικαιώνει (ή, κατ' άλλους ευνοεί) και αποκλείει (ή, κατ' άλλους αδικεί). Σε κάθε περίπτωση μεροληπτεί καθόσον, προκειμένου να προβεί σε επιλογή, δηλαδή είτε να ταυτισθεί με κάποιες προτάσεις ή ν' απορρίψει κάποιους δρόμους σκέψης, οφείλει να βρίσκεται διαρκώς υπό ιδεολογική φόρτιση. Δεν είναι ούτε ουδέτερη ούτε απρόσωπη η αξιολόγηση.

Ποικιλώνυμοι φορείς την αντιπροσωπεύουν στις πολλαπλές πτυχές της· αντιστοίχως, οι ρόλοι τους εναλλάσσονται

α) στην εφεύρεση του προς αξιολόγηση διακυβεύματος, δηλαδή στη σύλληψη και την εκφώνηση του προβλήματος,

β) στην παραγγελία της αξιολόγησής του και, τέλος,

γ) στη διεξαγωγή της.

Όλοι αυτοί οι φορείς, με τη σειρά τους, εκπροσωπούν και ερμηνεύουν το συγκεκριμένο ιδεολογικό στόχο του αξιολογικού εγχειρήματος. Εργάζονται, δηλαδή, για τη διαμόρφωση και την εκπλήρωσή του, με μεγαλύτερη ή μικρότερη αυταπάρνηση, λογική, πειστικότητα, αναλόγως προς τη δυναμική της όποιας σύμπνοιας ή της όποιας απόκλισης στο φρόνημα τους χαρακτηρίζει κατά περίπτωση.

ΜΙΑ ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η περιγραφή αυτή αναδεικνύει πολλές και βαθιές ομοιότητες ανάμεσα στο αξιολογικό παιχνίδι και σε μια περίπτωση δημοκρατίας¹. Η επισήμανση τριών τέτοιων ομοιοτήτων θα φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη στη συνέχεια.

- Η πρώτη ομοιότητα αναφέρεται στο γεγονός ότι και οι δύο αυτές συνθήκες -δημοκρατία και αξιολόγηση- υπόκεινται σε επιρροές και κηδεμονίες, ταλανίζονται από εκκρουθμίσεις και αποζητούν συχνά μεταρρυθμίσεις, απειλούνται διαρκώς από αδιόρατες διαβρώσεις πού, ίσως, αθροιζόμενες, εκταθούν σε αλλοτριώσεις και απώλεια ελέγχου.

- Η δεύτερη ομοιότητα παραπέμπει στους διάφορους τρόπους με τους οποίους μπορεί να ασκούνται οι δύο αυτές συνθήκες, δηλαδή στους διάφορους βαθμούς αποδοτικότητας που μπορεί να επιτευχθούν κατά την εφαρμογή τους. Συγκεκριμένα, και στις δύο προσφέρεται ποικιλία επιλέξιμων «συχνοτήτων» λειτουργίας, ως προς κάποια από τις οποίες οφείλουν να συντονισθούν εκουσίως. Οι «συχνότητες» αυτές δεν είναι άλλο από συμπεριφορές, πρακτικές και στρατηγικές που αποδίδουν και φανερώνουν, ως θεμελιώδεις δείκτες, την επίδοση είτε της δημοκρατίας είτε της αξιολόγησης. Καταλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα, οι διαβαθμίσεις του οποίου εκτείνονται από την άκρα χοντροκοπιά μέχρι την ύψιστη λεπτότητα. Αναλόγως, λοιπόν, προς τη συνισταμένη των προτιμήσεων, των ικανοτήτων, της καλλιέργειας, της ευαισθησίας που καθένας από τους εμπλεκόμενους προσκομίζει στη δημοκρατία ή στην αξιολόγηση, προκύπτει και η στοίχιση στην αρμόζουσα θέση του φάσματος. Ή αλλιώς, η επίδοση του εκάστοτε αξιολογικού ή δημοκρατικού εγχειρήματος, που μπορεί να κυμαίνεται, συνεπώς, ως προς τον ποιοτικό του χαρακτήρα, από την επιπόλαιη προσχηματικότητα μέχρι την εργώδη εμβάθυνση.
- Η τρίτη ομοιότητα αφορά την πρωταρχική προϋπόθεση λειτουργίας μιας δημοκρατίας. Ενώ την ιεραρχική συγκρότηση διαφόρων –αμέσως ή εμμέσως συκοινωνούντων και αλληλεπιδρώντων- επιπέδων, τομέων και ρόλων. Και, κυρίως, εννοώ ακριβώς τη μεταξύ τους συνέργεια, δηλαδή εκείνα τα ρεύματα σύνθετων και μετακυλιόμενων συνάψεων, δράσεων, αντιδράσεων και επιρροών, πρωτοβουλιών, επιλογών και αποφάσεων που διατρέχουν συναγωγικά και αμφίδρομα όλα αυτά τα επίπεδα, τους τομείς, τους ρόλους. Ρεύματα που, διοχετευμένα σ' ένα πλέγμα διαύλων, «φουσκώνουν» με συνέχεια και νόημα την ιεραρχημένη δημοκρατική συγκρότηση, από τη «βάση των υπηκόων» μέχρι τις «οροφές των θεσμών και των αρχόντων», και αντιστρόφως. Στον τρόπο και στην απόδοση λειτουργίας αυτής της ροής, δηλαδή στην ευχέρεια ή στη θρομβωμένη αδυναμία της, στη γνησιότητά της ή στη νοθευμένη της επίφαση, είναι που αντανακλάται η ποιότητα, ο χαρακτήρας και ο ρυθμός της δημοκρατικής συνθήκης.

Η ΕΓΓΥΗΤΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Κατ' αναλογία, στο ζήτημα της αξιολόγησης της αρχιτεκτονικής, παρεμφερείς αμφίδρομες ροές σχέσεων συνεχουν, εν δυνάμει, τρεις διακριτές λειτουργίες και επίπεδα:

- Τη λειτουργία της κριτικής σκέψης, διαδικασίας και απόφασης,
- τη λειτουργία της συνθετικής σκέψης και πράξης και
- το επίπεδο-βάση όπου εδρεύει το πρόβλημα καθαυτό, εν τη γενέσει του.

Με τρόπο τέτοιο που να μπορεί να ισχυρισθεί κανείς, βέβαια, ότι το αρχιτεκτονικό έργο και η αξιολόγησή του, ο κρινόμενος και ο κριτής, η σύνθεση και η κρίση, συναρτώνται τελεολογικά σ' ένα ομοούσιο ζεύγος ².

Διότι όπως δεν νοείται σύνθεση χωρίς κριτική ανάδραση και επισκόπηση, χωρίς ανάληψη ευθύνης για ιεραρχήσεις και επιλογές, άλλο τόσο δεν μπορεί να σταθεί κρίση που θα προσπεράσει αμέτοχη την τύρβη, την εσώτερη ενέργεια που εκλύουν, αλληλεπιδρώντα, τα περιεχόμενα της σύνθεσης.

Για να αποσαφηνίσω τα προλεχθέντα θα καταφύγω στο παράδειγμα ενός νοερού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού όπου δύο υποθετικές εναλλακτικές εκδοχές αξιολόγησης βρίσκονται σε προφανή διάσταση, δηλαδή καταλαμβάνουν αντιδιαμετρικές θέσεις στο φάσμα που αναφέρθηκε προηγουμένως και που λειτουργεί ως δείκτης της επίδοσης και του ποιοτικού τους χαρακτήρα.

Στην πρώτη, η ετυμηγορία μοιάζει προαποφασισμένη. «Σαν έτοιμη από καιρό», αναζητά ευκαιριακά μεταξύ των υποψηφίων θεμάτων τον κατάλληλο ξενιστή όπου θα εδραιώσει το ιδεολογικό της πρόσημο και θα απονείμει το αντίστοιχο παράσημο. Η περίπτωση αυτή θα μπορούσε να θυμίζει το παραμύθι με το γοβάκι της Σταχτοπούτας ή, αλλιώς, μιαν αυτοματισμένη εφαρμογή στερεοτύπων, περισσότερο ή λιγότερο πρόστυχων ή, έστω, περισσότερο ή λιγότερο επεξεργασμένων. Αντιστοίχως, ο ποιοτικός χαρακτήρας που επικρατεί εδώ παραπέμπει σε μιαν ευκαιριακή (και, κατά πάσα πιθανότητα, χοντροκομμένη) διενέργεια πιστοποίησης. Όσο για τις κατευθύνσεις της ροής μεταξύ των ιεραρχικών και δομικών επιπέδων της αξιολογικής συνθήκης (ροή στην οποία αναφέρθηκε σχολιάζοντας την τρίτη ομοιότητα μεταξύ δημοκρατίας και αξιολόγησης), εδώ φαίνεται να κυριαρχεί το ρεύμα εκ των άνω προς τα κάτω, από την οροφή της αυθεντίας/πομπού προς τον υπήκοο, δηλαδή το θέμα/δέκτη του «χρίσματος».

Στον αντίποδα, ας υποθέσουμε μιαν εκδοχή αξιολόγησης, το πόρισμα της οποίας οικοδομείται –ή συντίθεται, αν προτιμάτε- σταδιακά. Ουσιώδη διαφορά της από την προηγούμενη συνιστά το γεγονός ότι η εκδοχή αυτή επιχειρεί να ενεργοποιήσει **και** την αντίστροφη κατεύθυνση ροής, από κάτω προς τα άνω. Με τέτοιο τρόπο ώστε, τώρα, προκειμένου να διευκρινίσει τη στόχευσή του, το «υπό εκκόλαψη πόρισμα» στρέφει τη διερευνητική και κριτική δράση του προς ένα ενεργό συσχετισμό με τις εγγενείς παραμέτρους και τις συνθήκες του προβλήματος.

Αποπειράται να τις εξιχνιάσει και να τις ιεραρχήσει με τη μέγιστη δυνατή λεπτότητα και περιεκτικότητα και, μακάρι, να τις υπαγάγει σε μια θεώρηση μέγιστης δυνατής εκφραστικής οικονομίας.

Ανατρέχει στην ιστορία του τεθέντος προβλήματος πριν ακόμη και από τη φάση της γένεσης και της διατύπωσής του, εξοικειώνεται μ' αυτήν.

Ακολουθεί –αναβιώνοντας- τα χνάρια που η κάθε υποψήφια πρόταση άφησε καθ' οδόν προς τη συγκρότησή της. Συγκρίνει, συναρθρώνει, ξανασμιλεύει.

Στην εκδοχή αυτή, ο ποιοτικός χαρακτήρας του ζεύγους «κρίση/σύνθεση» υπερβαίνει εκείνον της αυτοματοποιημένης διεκπεραίωσης μιας πράξης πιστοποίησης και γεννά βάσιμες προσδοκίες ευστοχίας για σφαιρική, ουσιώδη αλλά και επίπονη προσέγγιση της αξίας.

Έχοντας λοιπόν κατά νου αυτό το σχηματικό διάγραμμα, θα επιχειρήσω να πλησιάσω τα διαλαμβανόμενα σχετικώς, σήμερα, στη μικρή, σχεδόν τριτοκοσμική μας επικράτεια, θέτοντας ένα καχύποπτο ερώτημα. Ερώτημα που παραπέμπει στις πλάγιες και αθόρυβες διολισθήσεις νοημάτων δηλαδή στα εκ πρώτης όψεως αφανή –αλλά ύπουλα- συμπτώματα αλλοτρίωσης (έως και πλήρους έκπτωσης) αξιών που, όχι σπάνια, ευδοκιμούν στα δημοκρατικά οικοσυστήματα, συμπτώματα που επισημάνθηκαν παραπάνω, στην αναφορά της πρώτης από τις τρεις ομοιότητες μεταξύ αξιολόγησης και δημοκρατίας.

ΠΟΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ; ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ; ΠΩΣ;

Καθώς τριγύρω μας ολοένα και αυξάνεται ο θόρυβος του επελαύνοντος αιτήματος για ποικίλες αξιολογήσεις ασκούμενες επί διαφόρων –δικαίων και αδίκων- τομέων της ατομικής ζωής και των συλλογικών δραστηριοτήτων · καθώς το επελαύνον αυτό αίτημα αποτελεί –σε τεράστιο βαθμό- αποκύημα γραφειοκρατικών και οικονομικίστικων καταβολών και σκοπιμοτήτων · καθώς εμφορείται –πρωτίστως- από προσδοκίες διαχειριστικών ελέγχων · (ενώ, παράλληλα, μοντάρεται –και το αίτημα το ίδιο και τα συμπαρομαρτούντα «φύλλα» των πάσης φύσεως ελέγχων τους οποίους αυτό επινοεί- στα πρότυπα αυτόματων πιλότων), γιατί, **και** στην αρχιτεκτονική ειδικά, θα πρέπει να εξαπλώνεται και να υιοθετείται, μέχρι πλήρους κυριαρχίας, η χρήση αυτού του είδους αξιολογικών πρακτικών και προσεγγίσεων;

Η εδώ διαφαινόμενη «προνομιακή» μεταχείριση της αρχιτεκτονικής ως δικαιούμενης να εξαιρεθεί από τις αρπάγες της εκσυγχρονιστικής οικονομικίστικης γραφειοκρατικής αξιολόγησης ή, ακόμη, και να αντιταχθεί σ' αυτήν, ως αντίπαλό της δέος, στηρίζεται στους ακόλουθους συλλογισμούς.

- Η προώθηση και ολίσθηση αυτής της νεόκοπης γραφειοκρατικής κουλτούρας της αξιολόγησης στο διαμέρισμα της αρχιτεκτονικής καταδεικνύει έναν άξεστο και ασεβή παρείσακτο που εκτοπίζει νόμιμους προκάτοχους όρους –μαζί και τις αντίστοιχες πολιτισμικές δομές που τους νοηματοδοτούν- όπως αριστεία, κρίση, κριτική, δοκιμή και σφάλμα, σώρευση εμπειρίας και σοφίας, μύηση κατά τη σταδιακή, βιωματική μετάδοσή της. Όρους με τους οποίους, (όπως ήδη προσπάθησα να σκιαγραφήσω προηγουμένως με το παράδειγμα της δεύτερης εκδοχής του υποθετικού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού), η αρχιτεκτονική έχει –με κληρονομικό δικαίωμα- το βασιανιστικό προνόμιο να είναι πλήρως εξοικειωμένη, τόσο στις ένδοξες όσο και στις επονείδιστες στιγμές της.
- Οι αυτοματισμοί της τρέχουσας γραφειοκρατικής κουλτούρας της διαχειριστικής αξιολόγησης σχεδιάζονται για να εξυπηρετήσουν, (με άκρως αμφίβολα αποτελέσματα ως προς την επιστημοσύνη, πλην όμως με έσοχη αποδοτικότητα ως προς την διαρκώς και αυθαιρέτως ανακατασκευαζόμενη ανάγκη του «σε δουλειά να βρισκόμαστε οι ημιαμφίβοτοι») επιχειρηματικούς ομίλους, υπηρεσίες, προϊστάμενες αρχές, στατιστικούς και οικονομικούς αναλυτές και πάσης φύσεως μάνατζερς, σπέρνοντας παντού πινακάκια, γραφήματα, μοντέλα, προγράμματα, χρονοδιαγράμματα, στόχους, συμβούλους οίκους, κριτήρια ³, πρακτικά και οδηγίες ⁴. Η αρχιτεκτονική όμως –ούτως ή άλλως, πριν και ανεξάρτητα από την επέλευση αυτής της καταγιστικής αξιολογικής σποράς- εκ της φύσεώς της **και** βρίσκεται στον αντίποδα των αυτοματισμών **και** στόχο έχει την αναζήτηση της αξίας του καλού κ' αγαθού, της συνθετικής αρετής, στόχο ταυτοχρόνως βαθύ και υψηλό, η επίτευξη (ή, έστω, προσέγγιση) του οποίου –ούτως ή άλλως- προϋποθέτει σκληρή αγωγή, αδιάκοπη κριτική εγρήγορση και συνεπή αυτοέλεγχο.

- Οι χειρισμοί της διαχειριστικής αξιολόγησης διαλαλούν εξορθολογισμό, εξοικονόμηση χρόνου και χρήματος, ισονομία, δικαιοσύνη και αξιοκρατία, τεχνολογικές διευκολύνσεις και πρόοδο.
Η αρχιτεκτονική όμως –ούτως ή άλλως, σε αντίθεση με πλείστους άλλους χώρους- δεν μπορεί, ακόμη και αν το θέλει, να αποδράσει από τη μέγγενη της υπόστασής της που την «καταδικάζει», πρώτα να συντίθεται με γνώμονα ακριβώς τέτοιες ή παραπλήσιες επιδιώξεις και, ακολούθως, να εκτίθεται ανηλεώς σε διαρκή και πολλαπλή κρίση, από τους ομότεχνους, από ευρύτερες ομάδες (στενά ή έμμεσα ενδιαφερόμενων), από τη φύση, από το πέρασμα του χρόνου.
- Αλληλένδετη με ταχυδακτυλουργικά τεχνάσματα μαζικής επικοινωνίας, δηλαδή με εικόνα και προπαγάνδα (και, ενίοτε, συνηγορούμενη σε αυτή την δόλια επιχείρηση παρένδυσης –στην καθομιλουμένη: τραβεστί- από περίτεχνα «φιλοσοφικά» περιτυλίγματα), η κρατούσα κουλτούρα της αξιολόγησης, με αξιοθαύμαστη ευκολία, καταφέρνει να ανάξει στο επίπεδο του απυρόβλητου αξιώματος –περίπου «θρησκείας»- κατασκευές όπως μια Ολυμπιάδα ή ένας διεθνής οίκος χρηματοπιστωτικών αξιολογήσεων. Με άλλο τόσο αξιοθαύμαστη ευκολία και χωρίς την παραμικρή ένδειξη δέους, πληγής, ντροπής ή θρήνου, την επομένη κιάλας του αδόκητου ξεπεσμού και της βροντερής κατάρρευσης τέτοιων «απόλυτων» μύθων, η ίδια αυτή κρατούσα κουλτούρα της αξιολόγησης παρουσιάζεται ετοιμοπόλεμη να παρέμβει και ν' απαλύνει το σόκ των παραπλανηθέντων πιστών, οπαδών, πελατών, παράγοντας με φρενήρεις ρυθμούς νέα, επικαιροποιημένα, κριτήρια και προγραμματίζοντας νέα, επικαιροποιημένα, πρότζεκτς, σωστικού τύπου.
Η αρχιτεκτονική όμως –ούτως ή άλλως- επειδή στέκει βαριά και πιάνει τόπο, αδυνατεί ν' ανταποκριθεί σε τέτοιες ταχυδακτυλουργικές μεταμορφώσεις. Όσο και να την κεντρίζουν, αυτή, ωσάν να ήταν ραδιενεργό ισότοπο, επιμένει να θυμίζει και να θυμάται, με τους δικούς της, βραδείς, απαραβίαστους ρυθμούς.

ΕΚΠΤΩΣΗ ΑΞΙΩΝ «ΑΞΙΟΛΟΓΗΜΕΝΗΣ» ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Στην αρχιτεκτονική, η υπερτροφία της κουλτούρας της «νέας αξιολόγησης» βαίνει αντιστρόφως ανάλογη με την ολοένα και πιο σπάνια, ολοένα και πιο απρόθυμη καταφυγή στο παλιό, καλό, δοκιμασμένο και οικείο εργαλείο του ανοιχτού, δημόσιου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων ή ιδεών. Βεβαίως, και γι' αυτή την αλλοτρίωση έχει έτοιμη την απάντηση ο νέο-αξιολογικός τυφώνας: Να μετονομάζει, δηλαδή, με τον όρο «διαγωνισμός»⁵ οποιαδήποτε γραφειοκρατική πρακτική, οσοδήποτε άσχετη και αν είναι αυτή με την κοπιώδη συγκρότηση και απόκτηση μιας δέσμης συγκρίσιμων προτάσεων επί ενός κοινά υποβληθέντος αρχιτεκτονικού προβλήματος, απομακρύνοντας ολοένα και περισσότερο την προσοχή από τους ιδιαίτερα σκληρούς τρόπους που η αρχιτεκτονική –ούτως ή άλλως και, οπωσδήποτε, συνιστώντας δακτυλοδεικτούμενη εξαίρεση μεταξύ όλων των επαγγελματικών δραστηριοτήτων- διαθέτει για να βελτιώνεται και να προοδεύει.

Αλλά και όσοι, λίγοι, αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί εμφανίζονται ολοένα και πιο σποραδικά, όλο και περισσότερο τείνουν να παρουσιάζουν συμπτώματα αβυσσαλέας απόκλισης από τα ουσιώδη –και πιθανόν ιδεώδη- χαρακτηριστικά που εξιστόρησα νωρίτερα, στη δεύτερη εκδοχή κρίσης του υποθετικού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού.

Μαρτυρούν νοσηρό έλλειμμα προσανατολισμού, έμπνευσης, οξυδέρκειας στη διάγνωση της κοινωνικής, πνευματικής, πρακτικής και εκπαιδευτικής ωφελιμότητας της αρχιτεκτονικής. Έλλειμμα που πρωτοδιαπιστώνεται ήδη από τη στιγμή της σύλληψης και της εκφώνησης του θέματός τους και που, στη συνέχεια, μοιραία, διαπερνά και διαβρώνει με αστοχία και ασημαντότητα όλα τα υπόλοιπα επίπεδα της διεξαγωγής τους δηλαδή τις προτάσεις, την κρίση, την υλοποίηση και τη βίωση.

Δύο τρανταχτά παραδείγματα αυτής της κατηγορίας είναι οι σχετικά πρόσφατοι, πολυδιαφημισμένοι και, ήδη, περιπεσόντες σε λήθη αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί για τις αναπλάσεις των πλατειών Ομόνοιας και Συντάγματος (Εικόνα 1).

Εικ. 1 Πλατεία Συντάγματος, Ιανουάριος 1956. Από το «Φωτογραφικόν Πρακτορείον “Δ. Α. Χαρισιάδης”», κατάλογος ομότιτλης έκθεσης Μουσείου Μπενάκη 18-02-2009 έως 19-04-2009, εξώφυλλο και σελ. 28. Πριν από αναπλάσεις, η νηνεμία...

Με οδυνηρό τρόπο (Εικόνα 2) διδάσκουν ότι πριν καταπιαστεί κανείς με την αξιολόγηση της ποιότητας ενός αρχιτεκτονικού έργου, οφείλει να αξιολογήσει την ουσιώδη χρησιμότητα του έργου αυτού · τη βαθύτερη δυνατότητά του να γονιμοποιηθεί μέσα στο πεδίο υποδοχής του · την προσδοκία να συναφθούν, μεταξύ έργου και πεδίου, λεπτές και πολυσήμαντες, αμφίδρομες σχέσεις.

Εικ. 2 Πλατεία Ομόνοιας, Ιούλιος 2010. Ύστερα από τις αναπλάσεις, η θύελλα

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΠΕΔΙΟ: ΙΚΑΝΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΥΘΥΚΡΙΣΙΑΣ

Όμως, στη μικρή και σχεδόν τριτοκοσμική μας επικράτεια, αυτό το πεδίο πού προσκαλεί ή αποδιώχνει, υποδέχεται, ανέχεται, ξερνά, συντηρεί, ανατρέφει την αρχιτεκτονική, που την οδηγεί είτε ν' ανθίσει είτε στην καχεξία, που σε κάθε περίπτωση τη δοκιμάζει συστηματικά ελέγχοντας τις αντοχές και τις δυνάμεις της ·

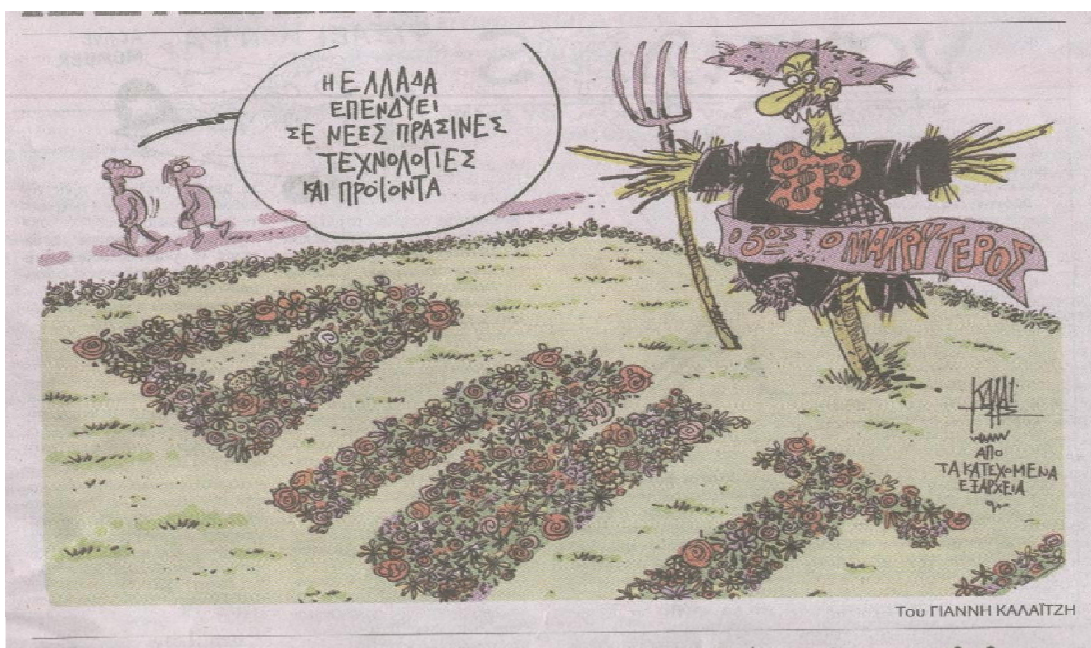
αυτό το δημόσιο, κοινόχρηστο και κοινόκτητο περιβάλλον –νοούμενο και ως χωρικός υποδοχέας αλλά και ως κοινωνική υπόσταση και δυναμική- όχι μόνο **δεν** καταλαμβάνει περίοπτη θέση, μέσα στο πολυσχιδές πρόγραμμα δράσεων της κουλτούρας της «νέας αξιολόγησης», ως το θεμελιώδες εκείνο περιουσιακό αγαθό άξιο να προσελκύει κατά προτεραιότητα το ενδιαφέρον και τη συστηματική φροντίδα για εξερεύνηση, κατανόηση, καλλιέργεια και γονιμοποίηση της ταυτότητάς του, αλλά, αντιθέτως, αυτή καθαυτή η ταυτότητά του αποτελεί τον επίλεκτο στόχο του προγράμματος αυτού για ασκήσεις διασποράς σύγχυσης, διάβρωσης και αλλοίωσης.

Γεγονός που όχι μόνο δεν αντιστρέφεται ή αντισταθμίζεται, αλλά, αντιθέτως, επιβεβαιώνεται από τις όποιες αποσπασματικές εξωραϊστικές επιδρομές που η κουλτούρα αυτή κατά καιρούς εξαπολύει εναντίον του δημόσιου πεδίου. Επιδρομές που, εν τέλει, επιφέρουν την περαιτέρω ίσχυανση και αδρανοποίησή του⁶. Κυρίως, όμως, επιφέρουν τη συστηματική αποσιώπηση του θεμελιώδους δομικού ρόλου του ως πηγής ικανής να γονιμοποιεί, να εγγυάται και να ρυθμίζει αυθεντικές αρχιτεκτονικές αξίες (Εικόνα 3).

Εικ. 3 Ξενοδοχείο Ledra Marriott και Μουσείο Μπενάκη ομονοούν ως προς τη σχέση τους με το δημόσιο πεδίο

Μοιάζει, η κατάσταση αυτή, μ' έναν ακαλλιέργητο αγρό, όμως ακόμη ζωντανό, με άγριες, αυτοφυείς βλαστήσεις. Και σάν να έρχεσαι να φυτέψεις καταμεσής του μικρούς τάπητες χλόης ή εξευγενισμένα κηπάρια (Εικόνα 4), ενέργεια που μαρτυρά πλήρη ασυμβατότητα, άγνοια, αδιαφορία και εθελουφλία ως προς τη δυναμική και την οργανικότητά του.

Εικ. 4 Γιάννης Καλαϊτζής, από την «Ελευθεροτυπία» της 22.05.10

Κάτι τέτοιο, στην καλύτερη και σπανιότερη περίπτωση καταλήγει σ' ένα μουσειακό εγχείρημα που θυμίζει χαριτωμένες, κομψές και ανέμελες μεταλλάξεις «bonsai», με κυρίαρχη την εγωκεντρική σκοπιμότητα της αυτοεπιβεβαίωσης. Στην επικρατέστερη εκδοχή, συνιστά μάταιη και αφύσικη πράξη προδιαγεγραμμένης απαξίωσης: Το «εξευγενισμένο» ξένο σώμα ή επίθεμα καταβροχθίζεται από το αδυσώπητο περιβάλλον του και, το χειρότερο, ούτε καν προσφέροντάς του τροφή, παρά μόνο δηλητήριο και εκμαυλισμό (Εικόνα 5).

Εικ. 5 Πλατεία Συντάγματος, μετά τις αναπλάσεις. Ποιός τολμά να περπατήσει στο τζάμι για να μαζέψει τα σκουπίδια;

Αναλόγως, και στο ανθρωπογενές δημοκρατικό οικοσύστημα της αρχιτεκτονικής, της πόλης, των πάσης φύσεως τεχνημάτων που χωρούν και στεγάζουν, καταθλίβομαι αδυνατώντας να λυτρωθώ από τη δυσοίωνη αίσθηση ότι, ακόμη και περιστάσεις ενάρετων, καλοπροαίρετων, εύστοχων και ισορροπημένων αρχιτεκτονικών προτάσεων –μαζί με τις καλοζυγισμένες αξιολογήσεις που ενδέχεται να τις συνοδεύουν και να τις υποστηρίζουν- μοιάζουν καταδικασμένες (εκτός, βεβαίως από κάποιες λαμπρές, ακτινοβόλες εξαιρέσεις) ή να καρκινοβατούν στο άδοξο περιθώριο της απομόνωσης –μουσειακής και ναρκισσιστικής- είτε να μεταλλάσσονται σε θνησιγενή λάβαρα λάιφστάιλ.

Εκτός και αν προταχθεί, ως καθοριστική προϋπόθεση για την ποιότητα και την εγκυρότητά τους, η συστηματική εξάντληση της σύνδεσης και του γόνιμου συσχετισμού τους με το παραμελημένο αυτό πεδίο των δημόσιων χαρακτήρων και ανταλλαγών. Σε όλα τα συγκοινωνούντα επίπεδά τους, δηλαδή και σε αυτό της σύλληψης και διατύπωσης του προβλήματος, και σε αυτό όπου συντίθεται η λύση του και, τέλος, σε εκείνο όπου τελείται η κρίση⁷.

¹ βλ. και Π. Κόκκορης, «Η κρίση ως σύνθεση. Μια αναφορά σε ζητήματα αξιολόγησης της Αρχιτεκτονικής», στο «Αρχιτεκτονική: Ιδέες που συναντιούνται, ιδέες που χάνονται», εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα, 2004.

² «Η κρίση ως σύνθεση. Μια αναφορά σε ζητήματα αξιολόγησης της Αρχιτεκτονικής». Ό. σ.

³ βλ. και Π. Τζώνος, «Η αξιολόγηση του αρχιτεκτονικού έργου», Εισήγηση στην ίδια ημερίδα

⁴ βλ. και Π. Κόκκορης, «Για τη μετατροπή της αρχιτεκτονικής σε υπηρεσιακή», «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ», τ. 29, 2001

⁵ βλ. και Κ. Μπελιμπασάκης, «Η αξιολόγηση των αρχιτεκτονικών μελετών με τις διαδικασίες του Ν. 3316/05», Εισήγηση στην ίδια ημερίδα

⁶ βλ. και Γ. Χάρης, «Αναπλάσεις και αποστειρωμένοι χώροι», εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 15-06-2007. βλ. επίσης, Π. Κόκκορης, «Προσέγγιση συνθετικών χαρακτήρων για μια διαλογική σχέση αρχιτεκτονικής και αστικού τοπίου», Πρακτικά Θ! Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου, Αθήνα 1988

⁷ Τώρα, (στη γραπτή εκδοχή αυτής της ομιλίας), νιώθω ότι οφείλω στον αναγνώστη κάποιες πιο απτές αποσαφηνίσεις των «φιλολογικών» παραβολών που αποτόλμησα, όπως «χαριτωμένες, κομψές και ανέμελες μεταλλάξεις “bonsai”», «απομόνωση –μουσειακή και ναρκισσιστική-», «θνησιγενή λάβαρα λάιφστάιλ», «δηλητήριο και εκμαυλισμός». Και εξηγούμαι:

Περισσότερο ή λιγότερο αξιόλογα αρχιτεκτονικά έργα –π.χ., κατοικίες και λοιπά ιδιωτικά έργα διαφόρων διαμετρημάτων- γεμίζουν ασφυκτικά τις σελίδες των φιγουρινιών αρχιτεκτονικής μόδας (αγοραίων ή και πιο επιστημονικού και λόγιου προσανατολισμού). Στις υπομανιακά ψυχρές και αφύσικα σκηνοθετημένες φωτογραφίες τους, τα εικονιζόμενα περιβάλλοντά τους είναι σχολαστικά αποστειρωμένα από κάθε ίχνος βέβηλης ανθρώπινης παρουσίας, ζωής, ακαταστασίας, τυχαίου συμβάντος. Μήπως, λοιπόν, δεν αποσκοπούν στο ν' αποδείξουν ότι, κάπως, μπορεί να στεγασθεί και να υπάρξει κατιτίς εκεί ; Παρά μόνο στο να ξεδιπλώσουν μια ατέρμονη παρέλαση από εξεζητημένες υφές υλικών και επιφανειών, ματ, στιλπνές, εξευγενισμένα άγριες ; Παρά μόνο στο να εντυπωσιάσουν (άραγε ποιους και πόσους γευσινώστες της αρχιτεκτονικής;) με την επιδέξια πλοκή διαφόρων βαθμών διαφάνειας ; Παρά μόνο στο να χορογραφήσουν παιγνιωδώς συναρπαστικά κοντράστ ανάμεσα στο ολοκληρωτικά πλήρες και στο απολύτως ανοιχτό ; Παρά μόνο στο να δείξουν επίπεδα ν' αναδιπλώνονται, πρίσματα ν' αυτονομούνται, γεωμετρικούς μετασχηματισμούς να πραγματοποιούνται; Και μάλιστα, όλα αυτά, πλαισιωμένα από βερμπαλισμό, συνήθως στερούμενο νοήματος πλην όμως γεμάτο από εννοιολογικούς ακροβατισμούς, διθυραμβικούς και αυτοεπαινετικούς⁸.

Το κωμικά ενδιαφέρον είναι ότι όσο λιγοστεύει η –έστω και μουσειακού, περιθωριακού ενδιαφέροντος- επιδεξιότητα του συνθέτη, δηλαδή όσο το αρχιτεκτόνημα προσεγγίζει την απόλυτη ασημαντότητα, αίφνης, τόσο περισσότερο συχνά κάνουν την εμφάνισή τους, από το πουθενά, –ή μάλλον από το φότοσοπ-, ανθρωπάκια, ποδηλάτες, χορευτές, ερωτευμένοι, βιολιστές, σκυλάκια, πουλάκια, γριούλες με παιδάκια και, έτσι, μια παραμυθένια ευδαιμονία του λάιφστάιλ (ευγενικού και κοινωνικά ελεήμονος ως καλού χριστιανού) τα πλημμυρίζει όλα μονομαίας, επιχειρώντας να μετουσιώσει το τίποτα σε κάτι⁹. (Εικόνα 6)

Εικ. 6 Βλ. βιβλιογραφική αναφορά Σημείωσης 9

Σε ποιους και πόσους απαντούν αυτά τα έργα, η προκεχωρημένη γραμμή της αρχιτεκτονικής αξίας; Σε, κατά το μάλλον ή ήττον, εξειδικευμένες διατυπώσεις προβλημάτων και κτιριολογικών προγραμμάτων, εκφερόμενες από ειδικές και περιορισμένες περιπτώσεις χρηστών και καταναλωτών. Από μια ειδική και θλιβερά περιορισμένη –εδώ, στη μικρή και σχεδόν τριτοκοσμική μας επικράτεια- πελατεία που επιθυμεί –αυτιστικά, ναρκισσιστικά, αυτοεπιβεβαιωτικά- να στεγάσει το ιδιαίτερο, προσωπικό της όνειρο μέσα σ' αυτά τα κομψά, χαριτωμένα, ανέμελα αρχιτεκτονικά έργα. Σ' αυτά τα μικρά μουσεία/γυάλες αρχιτεκτονικής αξίας, διάσπαρτα στις καλές γειτονιές και στις ακριβές εξοχές και, συχνά –καθόσον έτσι πρέπει να συμβαίνει στα μουσεία-

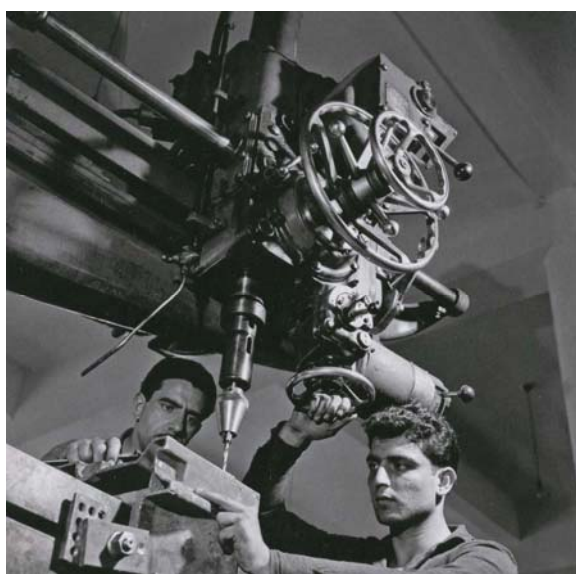
φυλασσόμενα και ερμητικά κλειστά από περιφράξεις, συναγερμούς και σεκιούριτυ. Έτσι ώστε όχι μόνον η εισβολή του κλέφτη να προληφθεί αλλά, κυρίως (;), να ολοκληρωθεί η περιχαράκωση της αρχιτεκτονικής αξίας, μην τυχόν και διαφύγει μια μικρή της υποψία προς το εξώτερο περιβάλλον. Για να μπορέσει, καθώς θριαμβεύει η αξία αυτή, να καταστήσει σαφές ότι πρόκειται για ανήμπορη (εκ φύσεως) και οπωσδήποτε απρόθυμη (εκ κατασκευής) να μεταδώσει παραπέρα διδαχή και ορμή. Ικανή, μόνο, να προσφερθεί ως νοθευμένο προϊόν στρεβλής υφαρπαγής, ως υποκινητής εκμαυλισμού στον –εκτός των τειχών της- οικιστικό πολιτισμό της μικρής και σχεδόν τριτοκοσμικής μας επικράτειας.

Σ' αυτόν, δηλαδή, που τον βιώνουμε σε κάθε μας βήμα (εικόνα 7), δηλαδή:

Εικ. 7 Στη στάση με ηλεκτρολογικά, γλάστρα, φουρούσι

Ρυμοτομία, λακκούβες, πεζοδρόμια, παρκάκια, παγκάκια, σκουπίδια, πλατειούλες, η κυκλοφοριακή συμπεριφορά/συμφόρηση και το «παρκάρισμα» των οχημάτων, πάσης φύσεως «έργα» / χαντάκια / μπάζα που σε φράσσουν από παντού, κάθε λογής απρόβλεπτες και αιφνίδιες στάσεις του προπορευόμενου φορτηγού (για να φορτώσει, να ξεφορτώσει, διότι φρακάρησε), «πυλωτές» που εκβράζονται από παντού στην ασφαλτο σαρώνοντας πεζοδρόμια στο διάβα τους, δημόσια WC και σχολεία, «ιεροί ναοί», σήμανση, ανόητα αρχαιοπρεπή «καλωσορίσατε στο Δήμο μας», η καχεξία του λεγόμενου «πράσινου» και της «καφετέριας», πολυκατοικίες του συρμού, εξοχικά του συρμού, ο συνήθης μετριότατος βαθμός καλαισθησίας, ευταξίας και επαγγελματικής σοβαρότητας που, καθημερινά πιά, διαπιστώνουμε ότι χαρακτηρίζει τον μέσο τεχνίτη και χειρώνακτα, έχοντάς τον πλέον μετατρέψει σε σουρεαλιστική φιγούρα, υβρίδιο υπεκφυγής, άγνοιας, κακοχωνεμένων εκσυγχρονιστικών εταιρικών πιστοποιήσεων (Εικόνα 8).

Εικ. 8 Χειρώνακτες, 1957, με αστραφτερό, ακόμη, μάτι. Από το «Φωτογραφικόν Πρακτορείον "Δ. Α. Χαρισιάδης"», Ό.σ., σελ. 285

Να, αυτό είναι ένα μερικό, στιγμιαίο κοίταγμα στον άγριο, εγκαταλελειμμένο «αγρό» του δημόσιου πεδίου που όμως, σε πείσμα των αφόρητων μειονεκτημάτων του, επιμένει να γεννοβολά σπόρους –απρόβλεπτες, λανθάνουσες δυναμικές- αρχιτεκτονικών αξιών, όπως η εξ ανάγκης εξωστρέφεια, η εξ ανάγκης παραβατική επινοητικότητα, η εξ ανάγκης βίωση της κινητικότητας και της διαδρομής, η εξ ανάγκης εξοικείωση με σύνθετες, στριφνές χωρικές διατάξεις, η εξ ανάγκης αντίσταση στη φθορά. Και, το κυριώτερο: ένα, εξ ανάγκης, διαρκές υποδόριο κάλεσμα/κίνητρο για σκέψεις και προτάσεις υπέρβασης αυτών καθαυτών των αφόρητων μειονεκτημάτων του, προτάσεις όμως συνθετικά συγκροτημένες, δηλαδή τέτοιες που να πάλλονται σε οργανική συνέργεια **με την πραγματική υπόσταση** που εδρεύει στις ρίζες του προς επίλυση προβλήματος (εικόνα 9) και **όχι με κάποιο υποκατάστατό του** που εκπορεύεται από τις ύποπτες φαντασιώσεις και τα σύνδρομα των αξιολογικών διευθυντηρίων. (Παράδειγμα τέτοιου υποκατάστατου: Βαρκελώνη 2000 + Αθήνα 2004 → Αθήνα=Βαρκελώνη).

Εικ. 9. Σκίτσο του αρχιτέκτονα Γιάννη Αγγελάκου, από τη διπλωματική του εργασία «Αναμόρφωση κεντρικής περιοχής στον Πειραιά – Ένα σύστημα αναζωογόνησης της πόλης», Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΔΠΘ, 2009

Βέβαια, το ερώτημα είναι μέχρι πότε θα αντέχει το αγριοχώραφο του δημόσιου πεδίου να τα γεννοβολά όλα αυτά, όντας τόσο καιρό μεταξύ σφύρας και άκμονος, δηλαδή δεχόμενο υπερβολικές δόσεις εκμαυλισμού και δηλητηρίου...

Παραδείγματα εκμαυλιστικής «σφύρας» προσπάθησα να δώσω λίγο πριν.

Ορίστε, αμέσως παρακάτω, ενδεικτικές εκφάνσεις ιοβόλου «άκμονος». Περιέργως, ενώ εντοπίζονται στην αντίπερα όχθη των ακριβών, γευσιγνωστικών, περιχαρακωμένων και αποστειρωμένων εναγκαλισμών με τις «bonsai» αρχιτεκτονικές αξίες, δείχνουν ν' απεχθάνονται, και αυτές, κάθε ίχνος βέβηλης ανθρώπινης παρουσίας, ζωής, ακαταστασίας, τυχαίου συμβάντος. Κι όμως, συνιστούν τον πήχυ για «άξια» –ή, τουλάχιστον, «παραδεκτή»- δημόσια αρχιτεκτονική όπως, αλίμονο, την αντιλαμβάνεται φυσικά και αβίαστα ένα σημαντικό ποσοστό τεχνικών υπηρεσιών και συναφών θεματοφυλάκων της έννομης και έλλογης αξιοποίησης του δημόσιου χρήματος.

Ελλείπει λοιπόν άλλων καλλίτερων εννοήσεων, ο πήχυς τοποθετείται στο ύψος μιας αυστηρής κριτικής που ασκείται επί προτεινομένων σχεδίων και η οποία εξαντλείται –κατά τεκμήριο- σε ερωτήματα όπως:

«Τι πλακόστρωτο επιλέγεται ώστε να μη λερώνεται και να μη χρειάζεται συντήρηση»¹⁰,

«Τι υλικό εξωτερικής τοιχοποιίας επιλέγεται ώστε να μπορεί να καθαρίζεται εύκολα από τα κγράφιτι»¹¹, κ.ο.κ.

Ερωτήματα, μέριμνες και αξιολογικές εμμονές την ασημαντότητα και το άτοπον των οποίων συμπυκνώνει η προ καιρού¹² ερώτηση της πολιτεύτριας Φ. Πιπιλή στη Βουλή με αντικείμενο τη δυσχέρεια στο βάδισμα κυριών με τακούνια, δυσχέρεια απρόκλητη που ενοχοποίησε δάπεδα κυβολίθων όπως αυτά της πλατείας στο Κολωνάκι και στον πεζόδρομο Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Και, κάπου ανάμεσα στη «σφύρα» της ελίτ και στον «άκμονα» του λαϊκισμού μπορούμε ν' ανακαλέσουμε πάμπολλες περιστάσεις δηλητηριώδους εκμαυλισμού του δημόσιου πεδίου: Τα ψωραλέα –κιάλας τριακονταετή- φοινικόδενδρα πυκνά στοιχισμένα στη μήκος 4 χλμ νησίδα της λεωφόρου Συγγρού (ρωμαϊκή σπονδή του εθνάρχη Καραμανλή για να περάσει εποχούμενος ο επισκέπτης Γάλλος ομόλογός του, ταυτοχρόνως δε και αψεγάδιαστος δείκτης της αισθητικής και περιβαλλοντικής καλλιέργειας του οικοδεσπότη) και, στο ίδιο ακριβώς μήκος κύματος, τις ολυμπιακές αναπλάσεις τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς για το ολυμπιακό χωριό και το Ελληνικό το μεταρρυθμιστικό του ΓΟΚ 2000 νόμο Σουφλιά το νόμο Μπιρμπίλη που μεταρρυθμίζει το νόμο Σουφλιά τα φληναφήματα για πράσινη αρχιτεκτονική και ανάπτυξη και άλλα, των οποίων ο κατάλογος δεν έχει τελειωμό.

⁸ βλ. και Α. Κωτσιόπουλος, «Αξιολόγηση και συλλογική υποβολή», Εισήγηση στην ίδια ημερίδα

⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η, στοργικού πατρικού ύφους, αυτοδιάψευση της κρίσης, στο ίδιο της το πρακτικό, για έναν από τους πέντε «φινάλιστ», του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού «up to 35» που διοργάνωσε η κατασκευαστική εταιρία OLIAROS προκειμένου ν' ανεγείρει μικρό πλην εξόχως προβεβλημένο κτίριο 18 φοιτητικών κατοικιών στο Μεταξουργείο: «...Αναμφίβολα, πρόκειται για μια από τις πιο εντυπωσιακές ιδέες σ' αυτόν τον διαγωνισμό, ορθολογική και ποιητική ταυτόχρονα, ιδέα που εισάγει μια απλή και οργανωμένη αστική κλίμακα υψηλής ποιότητας. Μοιάζει να υστερεί μόνον εξαιτίας περιστασιακών και νομικών περιορισμών μέσα στις συγκεκριμένες διαστάσεις του οικοπέδου. Οι περιορισμοί αυτοί καταλήγουν σε μια πολύ στενή κάτοψη που στερεί τους κοινούς υπαίθριους χώρους από το φως του ήλιου στους χαμηλούς ορόφους κατά τους χειμερινούς μήνες. Ταυτόχρονα, ενώ οι χώροι είναι άνετοι, υπάρχει το ελάττωμα της έλλειψης ιδιωτικότητας που δημιουργείται από την σύμπτωση δημόσιας κυκλοφορίας και κύριας όψης που βρίσκονται και οι δυο στην ίδια πλευρά. Έτσι, δίδεται μια ατυχής αίσθηση υπερβολικής κατάτμησης. Το ιδανικό θα ήταν τα υπνοδωμάτια να έχουν την δυνατότητα να αποκλείονται κατά καιρούς από τους κοινούς χώρους, έχοντας παράθυρα προς την άλλη μεριά, δηλ. προς το party wall. Μια τέτοια δυνατότητα επιβάλλεται από τον αστικό σχεδιασμό, όταν το σχέδιο επαναλαμβάνεται σε μεγαλύτερα οικοπέδα. Εν γένει, αυτό το εμπνευσμένο και ελκυστικό σχέδιο απαιτεί μικροαλλαγές (;) μετά τις οποίες θα θέλαμε να το δούμε ξανά να δοκιμάζεται σε έναν χώρο που θα έχει διαστάσεις καταλληλότερες για την εντυπωσιακή αυτή ιδέα...» Δικές μου οι υπογραμμίσεις και το ερωτηματικό. Βλ. Κατάλογο που εκδόθηκε με αφορμή την έκθεση ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ 18+ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ-ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟ στο Μουσείο Μπενάκη, 24 Μαρτίου έως 4 Απριλίου 2010, σελ. 6, 36. Σχετικά με την εικόνα 6, βλ. στο ίδιο, σελ. 27

¹⁰ π. χ., τέως ΥΠΕΧΩΔΕ, Διεύθυνση Ειδικών Έργων, «Ανάπλαση πλατείας Βάθη- πλατείας Καραϊσκάκη», 2003

¹¹ π. χ., ΔΕΠΤΑΗ, «Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Ηρακλείου», 2006

¹² βλ. Εφημερίδα «Η Αυγή», 29-01-10